

Окрім того, набуття мовної й мовленнєвої компетентності можливе лише за умов, коли поєднуються різні види діяльності – писання, читання, аудіювання, говоріння.

Література

1. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / Упоряд. Л. Галіцина. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
2. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
3. Єрмоленко С.І. Методика навчання лексики та фразеології на засадах лінгводидактичного принципу наступності. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2016. №2 (17). С. 103–109.
4. Практикум з методики навчання української мови / Колектив авторів за ред. М.І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 302 с.
5. Мельничайко О.І. Рідна мова. Комунікативні вправи: навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 48 с.
6. Рудницька О.Б. Розробки уроків з української мови для 5 класу: навч. посіб. Київ : Дивослово, 2014. 304 с.
7. Деркач П.М. Короткий словник синонімів української мови. Львів-Краків-Париж : Просвіта, 1993. 208 с.

Єрмоленко С.І.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови*

Шевчик Г.С.

*здобувачка вищої освіти
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

САМОСТІЙНА РОБОТА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ (НА РІВНІ ФОНЕТИКИ)

***Анотація.** У дослідженні передбачено ознайомлення з самостійною роботою учнів на уроках української мови в 5 класі під час вивчення фонетики. Автори пропонують пізнавальні завдання, які розвивають вміння самостійно опрацювати навчальний матеріал і працювати над дидактичним матеріалом. У своїй самостійній роботі учні 5 класу*

послугуються методами анкетування і спостереження за роботою вчителя та інших учнів на уроці української мови. Окрім того, для кращого засвоєння фонетичного матеріалу автори пропонують вправи, які передбачають міжпредметні зв'язки з лексикологією, морфологією, синтаксисом.

Ключові слова: пізнавальні завдання, анкета, спостереження, міжпредметні зв'язки, тести.

Самостійна робота учнів – це проблемна тема для будь-якого загальноосвітнього закладу, адже учні 5 класу ще не готові до неї. Підлітковий вік є складним і важливим, тому що активно формуються індивідуальні риси дитини. Учителеві потрібно опосередковано контролювати виконання самостійної роботи учнів, долучати їх до роботи в групах і колективах. Якщо залишити цю роботу без нагляду, то тільки одиниці, яких контролюють батьки, будуть працювати самостійно без нагляду вчителя.

Актуальність цієї теми є незаперечна, адже якщо вносити завдання із самостійної роботи до контрольних робіт, то підлітки будуть зацікавлені у виконанні цих завдань.

Специфіка вивчення фонетики в загальноосвітніх навчальних закладах цікавила таких учених як Л. Скуратівський, С. Єрмоленко, Н. Миронюк та інші.

Тому *мета* нашого дослідження полягає в тому, щоб забезпечити новими методами й прийомами виконання самостійної роботи учнів 5 класу, а для цього ми передбачили такі завдання:

- 1) описати методи й прийоми доречні для самостійної роботи учнів 5 класу;
- 2) запропонувати систему завдань і тести з фонетики, які дадуть змогу учням 5 класу краще засвоїти складні питання з фонетики.

Якщо покликатися на «Словник-довідник з української лінгводидактики», то самостійна робота – це «різноманітні види колективної або індивідуальної діяльності школярів, які здійснюються ними на уроках і в позаурочний час за завданнями вчителя, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі. У процесі самостійної роботи учні вдосконалюють уміння й навички пошуку потрібної наукової інформації у навчальній літературі, різних словниках та розвивають творчі здібності» [1, с. 115].

Для того, щоб учні 5 класу зацікавилися фонетикою, треба їм запропонувати спостерігати за роботою вчителя української мови, щоб вони змогли охарактеризувати на що вчитель найчастіше звертає увагу, коли

розповідає про букви, звуки, склади. Відповідно це дасть змогу впровадити метод спостереження на уроці. Після цього, запропонуйте учням провести анкетування у класі, щоб виявити дітей, які не розуміють матеріал, який щойно пояснив учитель. Самостійна робота учнів 5 класу буде полягати в тому, щоб створити таку анкету. Для цього їм потрібно правильно сформулювати питання. Наприклад, *Анкета*. 1) Як ви зрозуміли різницю між звуком і буквою? 2) Як ви зрозуміли різницю між звуком та складом? 3) Скільки букв і звуків в українській мові? 4) Які голосні звуки ви знаєте? Назвіть їх. 5) Які приголосні звуки ви знаєте? Назвіть їх. 6) Скільки букв передають голосні звуки? Чому?

Вміння учнів 5 класу без сторонньої допомоги оволодіти фонетичними знаннями є умовою успішного розвитку мовленнєвої культури, пояснюється, по-перше, закономірностями пізнавального процесу – «від дій за зразком учень поступово повинен переходити до творчих, самостійних дій, інакше інтерес до навчання падатиме, знижуватиметься його ефективність» [2, с. 3].

Якщо покликатися на працю С. Єрмоленко, то «фонетику в загальноосвітніх навчальних закладах найкраще вивчати в комплексі з усіма рівнями мови (синтаксисом, морфологією, лексикою і фразеологією), а не лише з орфоєпією, орфографією, графікою» [3, с. 116]. Наприклад, переписіть слова; поставте наголос; виділіть у них суфікс; поясніть, чому в цих словах пишемо –інн-: *ревіння, ствердіння, управління, палахкотіння, хлюпотіння* – зв'язок орфоєпії з словотвором або з морфологією – поставте наголоси в займенниках; підсумуйте наголошування: *ніхто, ніщо, ніякий, нічий, нікотрий*; висновок: заперечні займенники мають такий же наголос, як і питальні, від яких вони утворені, за винятком займенника *ніякий*. Провідмінійте займенник *ніякий*; рухомий чи нерухомий наголос він має при відмінюванні?

У своїх працях Н. Миронюк зазначає, що «на сучасному етапі розвитку суспільства основним джерелом високого рівня мовної практики є заходи, спрямовані на виховання мовної культури» [4, с. 9].

Тому, коли учні 5 класу самостійно вивчають фонетику, то їм доречно запропонувати ще й пізнавальні завдання з лексикології:

- 1) правильно прочитайте слова, поясніть їхнє лексичне значення;
- 2) погрупуйте слова на однозначні й багатозначні; кожне з багатозначних введіть у словосполучення, де б могло виявитися значення цих слів; правильно вимовте ці слова;

3) правильно прочитайте подані транскрипції слів; доберіть до них синоніми;

4) визначте, до якої галузі знань праці, науки й техніки належать дібрані слова; визначте їхнє значення за словником; прочитайте, зважаючи на вимову голосних, приголосних і сполучень приголосних; поставте у словах наголоси;

5) випишіть з підручника з географії по 5–6 термінів, зверніть увагу на наголоси;

6) прочитайте виразно вірш на ваш вибір; зверніть увагу на вимову голосних і приголосних звуків.

Якщо ж розглянути міжпредметні зв'язки фонетики з синтаксисом в 5 класі, то основну увагу найкраще звернути на орфографічні й орфоепічні норми, які часто порушуються у створюваних учнями текстах. Наприклад, *замініть дібрані прикметникові словосполучення на іменникові; зверніть увагу на їх вимову.*

Для самостійної роботи учням 5 класу можна запропонувати й тестування. Залежно від мети, перевіряти тести можуть й учні. При цьому можливі варіанти:

- 1) тести не збирають, учитель читає завдання, один з учнів – відповідь на кожне завдання, а діти 5 класу стежать і виправляють допущені помилки;
- 2) учитель сам читає завдання і правильну відповідь, а діти зіставляють і виправляють;
- 3) школярі обмінюються тестами, учитель читає, а учні перевіряють відповіді один одного, виправляючи помилки і ставлячи оцінку.

Застосування тестів для самостійної роботи не дасть ніякого результату, якщо залишити поза увагою помилки, сумніви учнів 5 класу. За матеріалами виконаних тестів обов'язково потрібно проводити фронтальну бесіду, індивідуальні консультації. Учитель може змінювати тести за структурою, змістом, доповнювати самостійно дібраним матеріалом відповідно до складності фонетичної теми, особливостей підготовки конкретного класу.

Досвід роботи з тестами показує, що вмiло дібраний для самостійної роботи матеріал зацікавлює учнів 5 класу, допомагає за значно короткий відрізок часу виявити знання учнями фонетичного матеріалу, забезпечує самостійність учнів у їхній роботі, розвиває творче мислення дітей. Наприклад, для 5 класу можна запропонувати такі тести:

1) Слово **район** пишеться а) зі словосполученням букв **йо** чи б) зі сполученням **ьо**?

2) Слово **подвиг** має а) обидва склади закриті, б) обидва відкриті чи в) перший – відкритий, другий – закритий?

3) У слові **виразний** наголос а) на першому чи б) на другому складі?

4) У слові **ірландський** на письмі а) відбувається чи б) не відбувається спрощення в групі приголосних?

5) У слові **піддашшя** пишуться дві літери **дд** (де), і дві літери **ши** (ша) а) для позначення збігу двох однакових приголосних звуків, б) для позначення подовжених звуків чи в) для позначення збігу однакових приголосних і для позначення подовженого м'якого приголосного звука.

6) У слові **Вітчизна** а) три голосних чи б) три приголосних звуки.

7) Слово **косьба, просьба** пишуться а) з літерою **с** (ес) чи б) з літерою **з** (зе)?

Отже, для формування умінь і навичок самостійного здобуття фонетичних знань учням 5 класу доцільно запропонувати пізнавальні завдання і тестування. Такі роботи дадуть змогу школярам усвідомити системний, діалектичний характер української мови на рівні фонетики, підготувати їх до свідомого вибору тих чи інших слів у мовленні. Такі самостійні завдання сприятимуть підвищенню культури мовлення, виробленню мовленнєвих умінь, необхідних для активної, творчої діяльності підлітків.

Література

1. Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник / Кол. авторів за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 149 с.
2. Скуратівський Л.В. Пізнавальні завдання з української мови: посібник для вчителів. Київ : Рад. шк., 1987. 144 с.
3. Єрмоленко С.І. Ноосферна освіта на уроках української мови в 5–6-х класах. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2018. №2 (21). С. 116–122.
4. Миронюк Н.Ф. Орфоепія в 4–8 класах: посібник для вчителів. Київ : Рад. шк., 1986. 144 с.